

Biserica din Espinhosela nu tănuiește nici o comoară. Nici cea din Mofreita. Nu i-a mai rămas decât biserica din Santalha. Dacă crucifixul părintelui Ulisses nu se află acolo, ce-o să facă el atunci?

Pe drumul spre Santalha începe să i se facă rău. Durerea vine în valuri și la fiecare val i se pare că își simte cu precizie conturul stomacului. Acolo, în interiorul aceluia contur, e asaltat de crampe. Apoi totul se potolește, pentru ca imediat să-l apuce altă crampă. După care greața începe să-i urce în piept. E un acces violent. Gura i se umple de salivă și gustul ei, simpla ei prezență, îi sporește senzația de greață. Oprește vehiculul și se dă repede jos, tremurând și scaldat într-o sudoare rece. Cade în genunchi. Voma îi țâșnește din gură într-un șuvoi alb care împrășcă iarba. Putea a brânză stricată. Îl lasă cu răsuflarea tăiată. Greața revine cu o forță de nestăvilit și Tomás vomită iarăși. Când totul se termină, simte cum fierea îl arde pe gât.

Se întoarce împleticindu-se la automobil. Se studiază în oglinda laterală. E murdar și are privirea rătăcită. Părul îi e unsuros și încălzit. Hainele îi sunt atât de soioase, încât aproape că nu se mai recunosc sub slin. Arată ca o frigăruie de carne. Petrece o noapte lugubră și fără somn, bântuit de doi ochi albaștri, de un chip micuț și grav, în timp ce stomacul i se tot strânge și i se destinde. Într-un târziu începe să înțeleagă: îi e rău din pricina copilului. Copilul îl apasă dinăuntru.

În dimineața aceea intră într-un sat pe nume Tuizelo. E o zi însorită, dar piața satului e pustie. Se dă jos din automobil și bea apă de la cișmeaua din centrul pieței. Ar trebui să se și spele, dar nu reușește să-și mobilizeze nici voința, nici interesul. În schimb, pornește în căutarea unui loc de unde să-și cumpere puțină mâncare. A descoperit că în sătucurile astea din Munții Înalți ai Portugaliei, unde localnicii supraviețuiesc în mare parte dintr-o combinație de autarhie și troc, uneori o casă particulară poate ține loc de magazin neoficial – dar în Tuizelo nici măcar așa ceva nu se găsește, ci doar grădini întinse de legume și animale care rătăcesc peste tot. De fapt satul e plin

de animale: pisici, câini, găini, rațe, oi, capre, vaci, măgari, păsări cântătoare. Când se întoarce la automobil, simte că îl apucă altă crampă la stomac. Se oprește ca să-și revină și dă cu ochii de biserica din sat. E o clădire îndesată, foarte simplă, totuși nu neapărat urâtă. Piatra decolorată din care e construită lucește în soare, nu fără un anumit farmec. Tomás e de părere că modestia arhitecturală se potrivește cel mai bine sentimentului religios. Într-o biserică doar cântările trebuie să se înalțe. Orice alte somptuoziități nu sunt decât aroganță omenească deghizată în credință. O biserică precum cea din Tuizelo, fără arce înalte în ogivă, fără bolți cu nervuri, fără arce butante, reflectă mai bine natura cu adevărat umilă a celui care caută adăpost între zidurile ei. Biserica nu se află pe lista lui – dar vizitarea ei i-ar mai putea abate atenția de la durerile de stomac și de la amărăciunea sa plină de vinovăție.

Cele două porți pe care le încearcă sunt închise. Când se îndepărtează, zărește o femeie. Stă ceva mai încolo și se uită la el.

— Părintele Abraão e la pescuit toată ziua, zice ea. Am eu cheia, dacă doriți.

Tomás șovăie. Mai are mult de mers cu mașina. Și multă incertitudine la orizont. Dar femeia e amabilă. Și – Tomás nu poate să nu observe – e frumoasă. O frumusețe de țărancă. Asta îi ridică moralul, dar îl golește de curaj. Cândva a existat o femeie frumoasă și în viața sa.

— Ar fi foarte amabil din partea dumitale, Senhora.

Ea îi spune că o cheamă Maria Dores Passos Castro și îl roagă să aștepte o clipă. Dispare după colț. Cât o așteaptă să revină, se așază pe treapta bisericii. Ce ușurare că-l abordează o femeie singură! E recunoscător pentru faptul că în sătucul acesta pierdut din Munții Înalți ai Portugaliei nici o mulțime nu s-a năpustit asupra lui.

Senhora Castro se întoarce. Scoate la iveală o cheie de fier enormă.

— Paracliserul bisericii e soțul meu, Rafael Miguel Santos Castro, dar el e plecat până la sfârșitul săptămânii.

Cu multe zăngăneli și scrâșneli, femeia descurie ușa, care se deschide spre interior. Se dă la o parte ca să-l lase să treacă.

— Mulțumesc, zice Tomás.

Înăuntru e întuneric, pentru că ferestrele sunt înguste și el tocmai a intrat de afară, unde soarele luminează puternic. Face câțiva pași până în centrul naosului, pe singurul culoar dintre rândurile de bănci. Îl îngrijorează starea stomacului său. Ce n-ar da să nu-l mai apese copilul! Se teme să nu vomite în biserică. Nădăjduiește că Senhora Castro nu se va ține prea aproape de el. Nici n-o face: femeia rămâne în urmă și-l lasă în pace.

Ochii i se obișnuiesc cu lumina difuză. Pilaștrii de piatră care susțin mulurile arcuite încadrează zidurile albe de stuc din jurul său. Capitelurile pilaștrilor sunt simple. Cu excepția unei ilustrări banale a Drumului Crucii, pereții sunt goi, iar ferestrele nu au vitralii. Tomás străbate naosul mergând cu spatele. Totul e sobru și simplu. Vede biserica așa cum aceasta năzuiește să fie: un adăpost, un refugiu, un port. E așa de ostentiv!

Remarcă ferestrele înguste, zidurile groase și tavanul în formă de boltă semicilindrică. Stilul romanic a pătruns târziu în Portugalia și a apus tot târziu. Asta pare a fi o mică biserică romanică tipică, neafectată de trecerea timpului și nemodificată de alte mâini. O biserică uitată, veche de șapte secole.

— Când e ridicată biserica? întreabă el.

— În secolul al treispelea, răspunde femeia.

Se bucură să audă că a identificat-o corect. Merge încet, de-a-ndăratelea, pe culoarul dintre bănci, pășind cu grijă. Apar și transepturile, care nu adăpostesc nici o surpriză. Se întoarce cu fața la altar, lăsându-se să cadă pe o bancă din rândul al doilea. Inspiră adânc multă vreme. Se uită la altar și la crucifixul de deasupra acestuia. Crucifixul nu este simbolul standard, de un sentimentalism dulceag, pe care l-a întâlnit aproape peste tot. Pare a data din zorii Renașterii. Chipul prelung al lui Cristos, brațele alungite și picioarele scurte ilustrează încercarea stângace a artistului de a corecta deformările care apar când privești

de jos o sculptură plasată undeva sus. Brațele lungite și picioarele scurtate conferă trupului un aspect normal pentru cel care își ridică privirea spre el. Nu e chiar o lucrare de Mantegna ori de Michelangelo, dar e una expresivă – mai ales chipul lui Cristos, de o elocvență emoțională aproape barocă. E o tentativă vrednică de laudă de a reda umanitatea lui Cristos și de a jongla cu perspectiva, datând cam de pe la începutul secolului al XV-lea.

Îi vine să vomite. Își încleștează dinții. *Copile, oprește-te!* Se ridică în picioare și încearcă să-și țină echilibrul. O ia înapoi pe culoar, tot cu spatele, și când dă să se întoarcă spre ușă, își aruncă pentru ultima dată privirea de jur împrejurul bisericii. Ochii îi poposesc iarăși pe crucifix. Simte cum pacea pune stăpânire pe el, o pace care nu îi liniștește doar tulburările din trup, ci și forfota bezmetică din creier.

I se pare nefiresc să pună un pas în fața altuia, dar nu vrea să-și ia ochii de la crucifix. Înaintează cu fața. Crucifixul nu e din perioada Renașterii. E mult mai recent. De fapt știe precis anul din care datează: 1635. Este cu adevărat în stil baroc – în ceea ce s-ar putea numi baroc african. Nu încapă nici o urmă de îndoială: sub ochii lui se află crucifixul părintelui Ulisses. Iată-l, venit tocmai din îndepărtata insulă São Tomé. Ah, ce minunăție! Ceea ce părintele Ulisses a scris în jurnal se potrivește perfect cu ce a modelat cu mâinile sale. Brațele, umerii, trupul care atârână, picioarele încovoiate și, mai presus de toate, chipul! Acum, când conștientizează cum se cuvine ceea ce vede, crucifixul strălucește cu adevărat, ba chiar țipă, zbiară, urlă. Cu adevărat acesta este Fiul lui Dumnezeu care scoate un țipăt pătrunzător și își dă ultima suflare în timp ce catapetasma templului se crapă de sus până jos.

— Să-mi fie cu iertare! strigă Tomás înspre Senhora Castro. Aceasta înaintează câțiva pași.

El întinde brațul, arătând cu degetul. Arată spre inima bisericii și o întrebă:

— Ce-i asta?

Femeia pare derutată.

— Este Domnul Nostru Isus Cristos.

— Da, dar cum e el înfățișat?

— Suferind pe cruce.

— Dar ce *formă* a luat?

— Forma unui om. Dumnezeu ne iubește într-atât, încât ni l-a dat pe Fiul Său, îi răspunde ea simplu.

— Nu! strigă Tomás zâmbind, deși simte cum i se contorsionează toți mușchii abdomenului, până la unul. Ceea ce aveți aici e un cimpanzeu! O maimuță. Se vede limpede din felul cum e conturat – părul de pe față, nasul, gura... I-a mai înlăturat el din blană, dar trăsăturile sunt inconfundabile. Iar brațele alea lungi și picioarele scurte nu sunt stilizate, sunt de simian! Cimpanzeii au membrele exact așa, lungi în partea de sus a corpului și scurte în partea de jos. Mă-nțelegi? În toți anii ăștia v-ați rugat la un cimpanzeu răstignit pe cruce. Fiul Omului pe care-l aveți aici nu e nici un Dumnezeu – *e doar o maimuță pe cruce!*

S-a sfârșit. Acest Crist pe cruce, odată ce va fi expus și cunoscut de toată lumea, o să-și bată joc de toți ceilalți. Tomás își șoptește în barbă râca lui personală: „Așa. Tu mi-ai luat fiul, acum ți-l iau și eu pe-al tău“.

Ar vrea să râdă vesel, dar victoria îi e umbrită de o emoție care-l năpădește: o tristețe abisală. Încearcă să i se împotrivească. Iată adevărul despre Isus din Nazaret, iată realitatea biologică. Întreaga știință pune accent pe materialitatea condiției noastre. De altminteri, crucifixul e de o frumusețe care îți taie respirația, iar lui Tomás îi va reveni gloria de a-l fi descoperit și de a-l fi adus la muzeu. Cu toate acestea, senzația de tristețe i se întetește repede. Își ațintește privirea asupra maimuței răstignite a părintelui Ulisses. „Nu un dumnezeu – doar un animal.“

Când se repede afară din biserică, ducându-și mâna la gură, în urechi îi răsună pe neașteptate un verset din Evangheliile. Isus tocmai a fost arestat după trădarea lui Iuda, discipolii au fugit, și atunci, după cum scrie în Evanghelia după Marcu, „Însă îl

urma un tânăr oarecare, acoperit numai cu o pânză oarecare pe trupul gol; l-au prins, dar acesta, lăsând pânza, a fugit gol¹.

Oare nu e și el acum la fel de gol?

Senhora Castro îl urmărește cu privirea, frapată de felul bizar în care umblă cu spatele: arată de parcă un vânt l-ar aspira afară din biserică. Femeia nu-l urmează. În schimb, se apropie de altar și se uită atentă la crucifix. Ce tot spunea omul acela? *O maimuță*? Isusul pe care-l vede ea are brațe lungi pentru că e primitor și un chip prelung pentru că e trist. Niciodată n-a văzut nimic neobișnuit la crucifixul ăsta. Artistul a făcut tot ce i-a stat în puteri. Pe lângă asta, ea e mai atentă la părintele Abraão. Și se roagă cu ochii închiși. Nu-i decât un crucifix. Și dacă o fi o maimuță, las' să fie – e o maimuță. Asta nu-l face mai puțin Fiul lui Dumnezeu.

Își zice că ar trebui să vadă ce face străinul.

Tomás se sprijină de automobil, cuprins de convulsii violente. De la rect până la gât, nu e decât un singur mușchi care se contractă, la mila copilului care îl stoarce dinătru ca pe o cârpă udă. Vede cu coada ochiului cum în piață își face apariția un preot ținând o undiță într-o mână și trei pești înșirați pe fir în cealaltă.

Părintele Abraão o vede pe Maria Passos Castro, care are o expresie perplexă pe chip, vede una dintre trăsurile astea noi, la modă, de care a tot auzit (numai că asta e într-o stare jalnică), și, lângă ea, vede un bărbat străin, murdar, care geme și se sforțază cumplit să vomite.

Tomás se suie în compartimentul șoferului. Vrea să plece. Se uită năuc la volan. Automobilul ar trebui să se miște spre dreapta, ca să evite zidul de lângă el. Ce presupune asta în

---

1. Evanghelia după Marcu, 14:42, în *Biblia*, introducere și note de pr. Alois Bulai și pr. Eduard Pătrașcu, Editura Sapiientia, Iași, 2013. Toate citatele urmează această ediție. Din rațiuni evidente, care țin de cadrul de desfășurare a acțiunii romanului, am recurs la o versiune catolică a *Bibliei* (n.t.).